De landbouw die we nodig hebben - Visie van de Grootouders voor het Klimaat

Met moed omdat het moet

In 2018 doctoreerde akkerbouwer Meino Smit aan de Universiteit van Wageningen met het proefschrift "*De duurzaamheid van de Nederlandse landbouw 1950 – 2015 – 2040*". Hij publiceerde vervolgens *"Naar een duurzame landbouw in 2040"*, een boek waarin hij een compleet ander landbouwsysteem voorstelt, met meer en beter verdienende boeren, minder dieren, meer arbeidsplekken én in overeenstemming met het klimaatakkoord. Smit stelt dat het huidige landbouwsysteem onhoudbaar is. We moeten toewerken naar circulaire bedrijven en naar meer verwevenheid tussen landbouw en natuur. Dat betekent een andere bedrijfsvoering en andere teeltsystemen.

Als landbouwer begrijpt hij de boerenprotesten. Ook hij is het niet eens met hoe het nu gaat. Het minste dat je van een overheid mag verwachten is dat ze perspectief biedt, ook als dat een ander landbouwsysteem impliceert. Willen we onze klimaatverplichtingen halen, dan moeten we hoe dan ook het roer grondig omgooien. Met symptoombestrijding komen we er niet. Vandaag gaat het over mest, fosfaat, biodiversiteit en stikstof. Straks is er weer wat anders. Intussen moeten boeren meelopen in de ratrace. "Als we doorgaan zoals nu, komen we nooit tot een oplossing!", aldus Meino Smit. In het systeem dat Smit voorstelt vervalt de druk tot schaalvergroting. Grootschalig mag, maar ook kleinschalig kun je rondkomen. De taak van de overheid is harde kaders te stellen met een duidelijk doel op lange termijn.

Als Grootouders voor het Klimaat onderschrijven we deze analyse. We kiezen resoluut voor lokale, grotendeels plantaardige voeding die komt van regeneratieve, circulaire en natuur-inclusieve familiale boerenbedrijven! De negatieve impact van deze bedrijven op het klimaat is niet alleen beduidend minder,

ze zijn ook veel beter bestand tegen extreme weersomstandigheden als gevolg van de klimaatverandering.

Agro-ecologie is hiervoor de basis. Het is een duurzaam en veerkrachtig landbouwsysteem dat - anders dan de huidige landbouw - biodiversiteit, bodemgezondheid en tegelijk voedselzekerheid bevordert. Agro-ecologie is gebaseerd op de principes van ecologisch evenwicht, diversiteit en recycling van hulpbronnen. Agro-ecologie werkt met lokaal aangepaste gewassen en vee, natuurlijke ongediertebestrijding en bodembeschermingspraktijken. Deze transitie veronderstelt een andere mindset en de bereidheid om nieuwe landbouwpraktijken te omarmen. Overheden en beleidsmakers spelen bijgevolg een cruciale rol bij het bevorderen van agro-ecologie door incentives te bieden voor boeren die overschakelen op duurzame landbouwpraktijken en door te investeren in onderzoek, promotie en ontwikkeling.

Denemarken is hierbij een mooie inspiratiebron: Het Deense landbouwbeleid is gericht op promotie van plantaardige voeding, o.a. in ziekenhuizen, kantines, scholen en kinderdagverblijven. Ze investeren sinds 2021 dan ook massaal in eiwitrijke gewassen en organische landbouw. Een groot deel van het budget gaat naar onderzoek en het actief begeleiden van landbouwers. Opvallend: Het akkoord om de broeikasgassen met 70 % te verminderen tegen 2030 is in Denemarken ondertekend door alle politieke partijen. De klimaatreflex is er dus helemaal doorgedrongen!

Wij vragen dan ook aan onze politici om - tegen de landbouwlobby in en over de partijgrenzen heen- het geweer moedig van schouder te veranderen en voluit te gaan voor een vergelijkbare ingrijpende transitie van ons voedselsysteem. Het algemeen belang moet hierin primeren , niet de deelbelangen van de industriële landbouwbedrijven en de agro-industrie. Duurzame productie én consumptie moeten hand in hand gaan!
De ontwikkeling van duurzame systemen, vooral gebaseerd op de kennis van pionierende boeren en tuinders, is volop bezig. Zij hebben de beoogde systeemverandering ingezet en tonen de stapstenen waarlangs we vooruit kunnen gaan.
Dit vraagt moed, moed omdat het moet!

Wij stellen de volgende concrete maatregelen voor:

- **Werk aan de afbouw van onze niet grondgebonden veestapel.** Veeteelt die is gebaseerd op soja, geïmporteerd uit Brazilië en die daar het ecosysteem van het Amazonewoud en de Cerrado vernietigt, moet stoppen. Er is zeker plaats voor veeteelt, maar die moet rekening houden met de draagkracht en de beschikbaarheid van onze open ruimte! Veeteelt moeten we opnieuw in balans brengen met de natuur. De noodzakelijke inkrimping moet uiteraard op een sociaal rechtvaardige manier gebeuren. Wie stopt wordt ofwel correct vergoed ofwel begeleid naar een ecologisch verantwoorde bedrijfsvoering. Als we er ooit in geslaagd zijn om boeren te sturen naar schaalvergroting en intensivering, dan is ook de omgekeerde beweging mogelijk!

- **Promoot een plantaardig dieet en geef tips om voedselverspilling tegen te gaan**. Geef eerlijke voorlichting over duurzame voeding. Die is seizoensgebonden, lokaal, grotendeels plantaardig en weinig bewerkt. Iedereen is het erover eens dat dit goed is voor de gezondheid. Waarom hiervoor niet meer promotie maken in advertenties van de overheid? Ook het inperken van voedselverliezen verdient speciale aandacht in infocampagnes. Uiteraard geeft de overheid hierbij zelf het goede voorbeeld en kiest ze resoluut voor meer plantaardige, lokale en duurzame voeding in haar eigen catering.

- **Geef boer-inn-en voldoende rechtszekerheid, perspectief en verantwoordelijkheid.** Dit kan alleen gerealiseerd worden door een klare en duidelijke toekomststrategie. Er moet een wetgevend kader komen dat de toets van de Europese regels en de planetaire grenzen doorstaat. Landbouwbedrijven hebben recht op een toekomstperspectief binnen de grenzen van de planeet, maar dat betekent dat die grenzen klaar en duidelijk moeten worden aangegeven. Binnen deze grenzen verdienen de boeren echter alle steun om hun verantwoordelijkheid op te nemen: voedsel is een basisrecht. Daarvoor hebben we niet minder maar meer boeren nodig.

- **Boer-inn-en die het "goed" doen verdienen een blijvende vergoeding of loon (i.p.v. tijdelijke subsidie) voor de ecosysteemdiensten die ze effectief leveren aan onze samenleving.** Zorg dat de Europese steun terecht komen op de juiste plaats, namelijk bij de boer-inn-en, bij onderzoek en bij afzetsystemen die kiezen voor een "natuur-inclusieve" en "regeneratieve" zorglandbouw. Landbouw mag geen industrieel productieproces blijven dat vooral met externe input werkt. We moeten terug naar een zorgsysteem dat zijn bronnen - gezonde bodem, zuivere lucht en water en robuuste bio- en agrobiodiversiteit - herwaardeert. Dan kan op het bedrijf met minimale externe input weer een maximaal gezonde output groeien. Leg hiervoor de spelregels vast zodat misbruik wordt uitgesloten.

- **Zorg voor draagkracht bij boer-inn-en, natuurliefhebbers en consumenten**. Landbouw moet verbinden in plaats van te polariseren. Burgers en boer-inn-en hebben immers dezelfde belangen op lange termijn: een duurzaam voedselsysteem waarin landbouw en natuur samengaan. Landbouw en natuur zijn immers met elkaar verweven en verdienen samen onze zorg. Te lang is landbouw gezien als een gevecht tegen natuur. Landbouw werd daardoor ‘tegennatuurlijk’ terwijl dat oorspronkelijk niet zo was! Boeren moesten wel rekening houden met de natuurlijke draagkracht of ze haalden het niet! Boeren mét in plaats van tégen de natuur is de uitdaging die agro-ecologische landbouw aangaat. Deze systeemverandering maakt onze landbouw evenwichtiger en stabieler: bio- en bedrijfsdiversiteit bieden Rijkdom en Stabiliteit!

- **Richt meer financiering naar onderzoek van agro-ecologie, plantaardige eiwitbronnen, regeneratieve landbouwtechnieken, circulaire landbouw en carbon farming**. In plaats van deel van het probleem te zijn, kunnen landbouw en natuur evolueren als een deel van de oplossing. Landbouwonderzoek betreft nog te dikwijls symptoombestrijding en/of productieverhoging via hoogtechnologische ingrepen, zoals precisielandbouw, luchtwassers in de veeteelt, voederadditieven voor verlaagde methaanemissie, ….

- **Het land- en tuinbouwonderwijs is aan een grondige hervorming toe**, waarbij natuur-inclusief en regeneratief boeren (agro-ecologie) wordt verankerd in de leerprogramma's van alle land- en tuinbouwscholen, zowel op secundair als op hoger niveau. Bewust burgerschap m.b.t. natuur en landbouw en gezonde voeding vraagt daarnaast om een maatschappelijke educatieve aanpak. Ecologie en agro-ecologie moeten deel uitmaken van de opvoeding tot verantwoord burgerschap. Daarom horen ecologische en agro-ecologische leerdoelen thuis in alle geledingen van het onderwijs, zowel in de jeugd- als in de volwassenenvorming. Brede voorlichtingscampagnes moeten dit ondersteunen en uiteraard heeft de overheid zelf ook een voorbeeldfunctie.

- **Verbeter de concurrentiepositie van de boer-inn-en t.o.v. de inkoopmacht van de supermarkten en de voedingsindustrie.** Coöperaties hebben in het verleden hun nut bewezen. Hun werking moet echter transparant zijn en de belangen van de familiale boerenbedrijven laten primeren. De recente wet betreffende oneerlijke handelspraktijken bij ondernemingen in de landbouw en de voedselvoorzieningsketen is ongetwijfeld een stap in de goede richting naar een betere balans tussen landbouwers en hun afnemers. Maar overheidscontroles op de naleving van deze wet blijven nodig omdat boeren zelf uit vrees voor represailles niet snel geneigd zijn om klacht in te dienen tegen inbreuken door hun afnemers.

- **Werk een systeem van "True pricing" uit om de werkelijke productiekosten te kunnen berekenen.** Milieu- en klimaatbelasting zijn momenteel verborgen, externe kosten waar de samenleving voor opdraait. Via "True pricing" komen deze kosten aan het licht en vervolgens kunnen ze via een slimme belasting ("beprijzing") worden doorgerekend. Zo krijgen klimaatvriendelijke en duurzaam geteelde producten een (terecht) concurrentievoordeel.Ook de aankoop van ongezonde producten kan via een slimme heffing (b.v. BTW) worden ontmoedigd t.o.v. de gezondere alternatieven.

- **Ondersteun de Korte Keten Initiatieven.** Bij korteketenlandbouw richten lokaal verankerde bedrijven die instandhouding van lokale ecosystemen nastreven zich op lokale burgers. Onder hen slagen CSA-bedrijven (Community Supported Agriculture) en pakkettenbedrijven - wellicht omdat zij de verantwoordelijkheid voor duurzame voedselvoorziening het best tussen boer en burger verdelen - erin om de negatieve prijsspiraal te doorbreken. De burger betaalt mee voor de instandhouding van zijn duurzame voedselvoorziening terwijl dat niet zo is in de algemene consumptietrend. De korte keten waarborgt een haalbare prijs voor boer en burger door het uitschakelen van de tussenhandel en ze garandeert een best mogelijke duurzame bedrijfsvoering en zorgt voor lokale tewerkstelling.

- **Investeer als overheid in gezonde lokale bio-voeding** voor scholen en zorginstellingen. Zo wordt lokale versterking van agro-ecologische bio-bedrijven een vaste waarde in de lokale politieke ruimte.

- **Maak werk van een (agro-ecologisch) landbouwvriendelijk grondbeleid.** Landbouwgrond is een schaars goed. Maar zonder grond is geen landbouw mogelijk. Oneigenlijk landbouwgebruik (paardenweiden, privétuinen) en speculatie met landbouwgrond door een rijke klasse maakt het voor familiebedrijven moeilijk om nog aan voldoende grond te geraken. Vooral voor jonge startende bedrijven is de situatie onhoudbaar. Een beter wettelijk kader is nodig om speculatie met en verlies van landbouwgrond te bestrijden. De overheid moet kunnen ingrijpen als grond door speculatie onbetaalbaar wordt voor de boeren die er hun boterham op moeten verdienen. De landbouwgrond moet in handen blijven van landbouwers die de grond ook effectief bewerken. De recente nieuwe pachtwet is een goede stap om landbouwers meer bedrijfszekerheid te geven. Anderzijds was deze nieuwe wet ook een uitgelezen kans om de basisvoorwaarde van "goede agro-ecologische praktijken" mee op te nemen in de pachtvoorwaarden. Een eigenaar moet het recht hebben om dit van de huurder-pachter te eisen. Het is gewoon een kwestie van duurzaam gebruik van de eigendom van iemand anders. Een aanpassing van de nieuwe pachtwet is dan ook noodzakelijk.

Ook steden en gemeenten hebben een rol te spelen in de landbouwtransitie.

Het is aan de Vlaamse overheid om de strategie van de landbouwtransitie vorm te geven. Maar omdat steden en gemeenten vaak dichter bij de burgers staan, kunnen ook zij hun steentje bijdragen om het draagvlak voor de transitie te vergroten en de implementatie een boost geven. Zij kunnen zowel landbouwers als consumenten activeren voor een ander landbouw- en voedingsmodel. Hun impact is niet te onderschatten. Verschillende steden (*o.m. Gent*) en gemeenten hebben - al of niet met ondersteuning van de *Vlaamse Vereniging voor Steden en Gemeenten*- een lokale voedselstrategie uitgewerkt. Vaak gaat het om ambitieuze en progressieve doelstellingen die ze samen met plaatselijke burgerbewegingen willen realiseren. Dat verdient navolging en past ook volledig in de klimaatplannen van de lokale besturen. Onze suggesties zijn:

- Promoot lokale en seizoensgebonden voeding. Dit kan via voorlichtingscampagnes, de keuze van lokale (agro-ecologische) leveranciers voor O.C.M.W rusthuizen, scholen en festiviteiten en de ondersteuning van korte keteninitiatieven (voedselteams, boerenmarkten …).

- Promoot plantaardige voeding bij burgers en de scholen. Een gemeentelijke/stedelijke veggiedag per week is een lovenswaardig initiatief.

- Koppel de vergunningen voor markten aan duurzaamheidscriteria zoals lokaal, seizoensgebonden, agro-ecologisch.

- Help beginnende agro-ecologische boer-inn-en aan geschikte gronden om hun dromen waar te maken. Publieke (landbouw)gronden kunnen hier als hefboom fungeren. Eventueel stelt men een moratorium in op de verkoop van publieke gronden om met deze gronden de landbouwtransitie daadwerkelijk te ondersteunen. Ook kan men achterhaalde woonuitbreidingsgebieden herbestemmen als agro-ecologische landbouwzones.

- Begeleid landbouwers om hun percelen natuurinclusiever te maken. Stimuleer hen om gebruik te maken van de vergoedingen van de Vlaamse overheid voor agro-milieuingrepen (bufferstroken, bloemstroken, houtkanten, agroforestry ...). Het is een manier om de integratie van landbouwpercelen in de open ruimte te bevorderen. Ook de boer-inn-en krijgen zo appreciatie van de burger, het respect dat ze zeker verdienen.

- Heb aandacht voor de percelen die particulieren voor recreatieve doelen gebruiken, o.a. privé tuinen en paardenweiden. Stimuleer de eigenaars om hierin meer natuur te integreren (b.v. met de aanplant van houtwallen en hagen, poelen, specifieke paardenhagen, kruidenrijke graslanden …)

- Schakel landbouwers in in natuur- en landschapsbeheer. Op die manier ontstaat wederzijds respect en vermijdt men polarisatie.

- Sensibiliseer burgers om voedselverspilling tegen te gaan. Dit kan zeker in de scholen, maar ook bij festiviteiten, vergaderingen … die de stad of de gemeente mee organiseert.

Aanbevolen literatuur

Coalitie tegen de Honger, *Agro-ecologie als motor om voedselsystemen te transformeren*, mei 2021
De Keyzer, Maïka, (red.), *Tot de bodem, de toekomst van landbouw in Vlaanderen* , 2023 free download hier.
De landgenoten, *Knelpunten voor toegang tot grond voor agro-ecologische boeren*, 2021
Desair, Steven, VVSG, *De lokale honger stillen, kookboek voor circulair voedselbeleid, inspiratienota*, 2022
Douwe van der ploeg, Jan, *Gesloten vanwege stikstof*, 2023, Noordboek
Het Deense beleidsakkoord over de groene transitie van de landbouwsector (fvm.dk)
Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, *Natuurrapport 2016. Aan de slag met ecosysteemdiensten*
Smit, Meino, *Naar een duurzame landbouw in 2040 ,* 2022
Toespraak van de Deense Minister van Landbouw en visserij Rasmus (Londen), 25 oktober 2021
Visie op landbouw, *Visie op landbouw in en rond Gent, operationeel plan acties 2023 –2025* 20 april 2023
Voedsel Anders, Fian Belgium, De Landgenoten, *Beleidsaanbevelingen voor een betere toegang tot grond voor agro-ecologische boer-* april 2022
Voedsel Anders, *Hoe zorgen we voor een Agro-ecologische landbouw, 11 krijtlijnen voor agro-ecologie*, 2023